

Torah from Around the World

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

Tehilliem 29:11

Sjabbat 16 december 2023/4 TEvet 5784, MIkeets, Beresjiet/Genesis 41:1 - 44:17

Tanach blz. 83 -94

Haftara: Jesjahoe 19:16 - 25

Tanach blz. 830 - 831

Vertaler: Thea Koster-Sanders

Commentaar: **Jan Urbach** is leidster van het Block/Kolker Centre for Spiritual Arts.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Vreemden voor onszelf

Het verhaal van Joseef bevat een opvallend aantal contraniemen: woorden die tegelijkertijd tegengestelde betekenissen overbrengen. Waarom?

Contraniemen zijn een natuurlijke taalkundige uitdrukking van de nadruk die er in de Tora op wordt gelegd dat een "en/en"-benadering essentieel is voor het

begrijpen van diepe waarheden, andere mensen en onszelf. De beschrijving van Joseef is een goed voorbeeld:

Is Joseef een held, die iedereen van de hongersnood redt? Of is hij een autoritaire organisator die, verleid door zijn macht en rijkdom, de weg vrijmaakt voor onderdrukking om het land, zijn rijkdom en controle over de bevolking veilig te stellen uit naam van de Farao?

Zijn zijn machinaties met zijn broers een test om hun berouw en spijt te onderzoeken, bedoeld om tot verzoening te leiden? Of gebruikt hij zijn positie om wraak te nemen en speelt hij een wreed spelletje met de angsten van zijn broers en vader?

Is hij werkelijk oprecht, of misbruikt hij zijn charismatische gaven ten dienste van zijn ego, waarbij hij God aanroept om zijn positie te versterken, of nederig en ongeïnteresseerd over te komen?

Heeft hij werkelijk macht, of heeft hij zijn keuzevrijheid opgegeven en is hij de hoogste slaaf van de Farao geworden, eveneens verslaafd aan zijn eigen emotionele behoeften?

Het antwoord is in alle gevallen 'ja'. Maar het is moeilijk om tegelijkertijd zulke tegenstrijdige opvattingen over één persoon te koesteren. Dus afhankelijk van hoe we Joseef in het verleden hebben 'gelezen' en wat we van onze bijbelse voorouders verwachten (willen we ze bewonderen en navolgen? willen we ze bekritisieren?), zullen we als lezers waarschijnlijk er enkele aspecten van het verhaal uit moeten lichten, terwijl andere details buiten beschouwing worden gelaten of zelfs niet worden opgemerkt. Net als bij mensen in ons leven hebben we, zonder aanzienlijke inspanningen en voortdurende studie, de neiging om voor onszelf een kunstmatig vloeiend verhaal te construeren over wie Joseef is, dat slechts een deel van de werkelijkheid omvat.

Deze tendens helpt bij het verklaren van het meest opvallende contranien in het verhaal, de wortel נכר (nun-khaf-resh), die binnen één vers wordt gebruikt om zowel 'herkennen' als 'onherkenbaar' te betekenen: 'Toen Joseef zijn broers zag, herkende hij ze (וַיִּכְרֶם / vayakirem); maar hij maakte zichzelf onherkenbaar (וַיִּתְנַכֵּר / vayitnaker) voor hen" (Gen. 42:7).

Het woord verwijst uiteraard naar daadwerkelijke herkenning, maar suggereert veel meer. Ik 'herken' iemand als ik hem echt zie als een onafhankelijke Ander, waarbij ik erken en accepteer wat we delen en ook hoe we van elkaar verschillen. 'Niet herkend worden' betekent over het hoofd worden gezien of

op een verkeerde manier worden gezien – eerder als een gedeeltelijk dan als een geheel zelf, of als een projectie van degene die kijkt.

Het probleem van het herkennen van een Ander is dus verweven met het probleem van het herkennen van jezelf. Als ik mijn zelf-ingebeelde meningen, vooroordelen, onbewuste verhalen, agenda's, enz. niet herken, hoe kan ik dan weten of ik echt iemand anders zie?

“Joseef herkende (וַיַּכֵּר / vayaker) zijn broers, maar zij herkenden hem niet (אֲלֹהֵי הַכְּרִהוּ / lo hikruhu)” (Gen. 42:8).

De Midrasj legt uit dat Joseef zijn broers kon herkennen, want toen hij hen verliet, waren ze al geheel volwassen en hadden ze een baard. Hij was echter nog jong, en de grotere verandering in zijn uiterlijk maakte hem nu onherkenbaar (Genesis Rabba 91:7).

Maar in een verbluffend inzichtelijk (en eigentijds!) commentaar verwerpt de Or Hahayyim (Chaim Ibn Attar, 18e eeuw Marokko) dit. Hij legt uit dat, zodra ik weet dat ik één persoon bewust herken, de Ander dit meestal ook onbewust voelt en zorgvuldiger gaat onderzoeken, en zich uiteindelijk ook realiseert: *Ja, ik ken deze persoon*. Maar de Tora vertelt ons specifiek dat dat niet gebeurde. Waarom niet? Omdat ze hem in zo'n verheven positie zagen, zegt de Or Hahayyim, hadden ze al besloten wat ze in hem zouden zien, en 'hebben ze deze gedachte uit hun bewustzijn verwijderd'. Met andere woorden, omdat de broers, toen ze Joseef de laatste keer zagen, hem in hun geheugen vernederd en machteloos voor zich hadden, op de bodem van een put, daarom konden of wilden ze hem niet herkennen in zo'n hoge positie.

Dit commentaar komt opmerkelijk dicht in de buurt van wat cognitieve wetenschappers 'confirmation bias' noemen: de menselijke neiging om gegevens alleen op te merken of er geloof aan te hechten als deze geïnterpreteerd kunnen worden in overeenstemming met onze bestaande overtuigingen, en zo hebben onze opvattingen over het Zelf en de Ander de neiging zichzelf te versterken. De vooringenomenheid weerhield de broers ervan hem te herkennen. Maar Joseef 'maakte zichzelf een vreemde' (een alternatieve vertaling van *vayitnaker*) – een goede beschrijving van de bewuste inspanning die nodig is om verder te kijken dan wat we al geloven – en zo kon hij hen herkennen.

Nu kunnen we de diepe betekenis begrijpen van het feit dat hetzelfde woord zowel 'herkennen' als 'onherkenbaar' betekent. Een eenvoudig onvermogen om iemand fysiek te identificeren kan het gevolg zijn van te weinig vertrouwelijkheid. Maar diepere tekortkomingen in het herkennen zijn vaak

een probleem van *te grote* vertrouwelijkheid: we zien iemand niet echt omdat we denken dat we al weten wie hij/zij is. Herkenning hangt dus af van een soort verwijdering, die ertoe leidt dat we een beetje vervreemden van iemand die we denken te kennen en zo worden we een vreemdeling voor onszelf.

Het is geen toeval dat dit inzicht juist op dit punt in het verhaal naar voren komt, nu de broeders die elkaar haatten en pijn deden, zich beginnen te bewegen in de richting van de dramatische verzoening. Het kost ons moeite en moed om uit ons vertrouwde innerlijke landschap te stappen en naar een onbekend terrein van nieuwe gedachten te gaan - zo nemen we wat afstand van onszelf. Maar het is belangrijk de haat achter ons te laten, om vergeving te zoeken en te verlenen en om de Ander, onszelf en onze wereld echt te zien en te begrijpen.